

## HÀNH Á»NH BÁ»' TÁ»T QUAN Á»M QUA TRANH DÂN GIAN VIÁ»†T NAM

Á»ng gá»p cá»§a Jean-Pierre Pascal - VÁ» Há»ng Nam  
11/05/2017

HÌNH  
Á»NH BÒ  
TÁ»T QUAN  
Á»M QUA  
TRANH DÂN GIAN Á» VIÉT  
NAM

\*  
Jean-Pierre Pascal \*  
Đềch tể tịng Pháp bđi Vi  
HÓng Nam  
Tôi

ché trình bày ß ây mùt sñ tranh °Ýng Hàng TrÑng (thành phñ Hà NÙi) và  
làng ông HO (cách Hà NÙi kho£ng 40 km phía ông b̄c).

Nừu các tranh v½ các vẾÁ thñn linhÁ hay các nhân v-tÁ jø LãoÁ có khá nhiÁu, các tranh nói vÁÁ Ph-t giáoÁ t°jng NĩÁ hiçm vì  
°ác dùng Á cúng bái.

BÓ TátÁ Quan Á»M °ácÁ hình dungÁ d°Ui ba đjng:

-Á Quan Á»M trongÁ thç giUiÁ thÝ ch° thñn Óng cñt  
-Á Quan Á»M °ácÁ thÝ cúngÁ trong núi UngÁ H°jng Tích  
-Á Quan Á»M theo tíchÁ Quan Á»M ThẾ Kỉnh

A.Á Quan Á»M trongÁ thç giUiÁ thÝ ch° thñn Óng cñt

Chúng taÁ thý ß °Ýng Hàng TrÑng vàÁ lân c-nÁ nhiÁu tranh v½ các vẾ thñn trongÁ thç giUiÁ thÝ ch° thñn Óng cñt, trong ó c  
Á»M. Dù cácÁ tín ng°ángÁ này không cóÁ liên quan çnÁ Ph-t giáo, vìçc thÝ cácÁ thánh m«uÁ rñtÁ phỒ biçnÁ trong các chùaÁ  
Nam, bên cjnh bàn thß Ph-t, cácÁ BÓ Tát, hayÁ Quan Á»M. ây là mùt iÁm -c tr°ng cçÁ Viçt Nam, cing áng ÁÁ chúng taÁ bà  
doÁ vàÁ IẾch síÁ trong buỒi hUi th£o này.

Tranh 1.Á Quan Á»M và các vẾÁ thñn linhÁ Tam phç

Quan Á»M hiçn ß trên cao nhçt, bên cjnh có Kim Óng vàÁ Ngíc Nĩ. VẾ thç cçÁ Quan Á»M là cai qu£nÁ thç giUiÁ Tam Phç, v  
thñn này gñn nh° °ác nh-p vàoÁ Ph-t giáo Viçt Nam. Hàng d°Ui có m-t ba vẾÁ Thiên V°jngÁ jì diçnÁ ba thç giUi, và d°Ui nữa c  
M«uÁ choÁ ba thç giUi:

- m-c áo ỉ làÁ Thánh M«uÁ LiÁu Hjnh, ngñ trẾÁ trên trÝi

- m-c áo tr°ng làÁ Thánh M«uÁ Tho£i, ngñ trẾÁ trên biÁn, sông, hÓ và suNĩ

- m-c áo xanh làÁ Thánh M«uÁ Th°äng Ngàn, ngñ trẾÁ trênÁ núi rëngÁ và các dân tÙc miÁn núi

Tranh 2.Á Quan Á»M và các vẾÁ thñn linhÁ Té Phç

Hình £nhÁ này giÑngÁ béc tranhÁ trên. ChẾ thêmÁ Té Phç. Các vẾÁ thñn linhÁ m-c áo vàngÁ t°äng tr°ngÁ choÁ thç giUiÁ trái  
Thç gianÁ ng°Yi sÑng °ác t°jng tr°ng ß phñn d°Ui bđi hai cô lái ò trên sông. P giĩa hai cô lái ò có mùt con rÓng ba ßu chín uó  
ba °a c°ái lên núi và rëng

Tranh 3.Á Quan Á»M có Kim Óng vàÁ Ngíc NĩÁ bên cjnhÁ Á

Cing trong lojì tranh này, Ph-t Bà ngÓiÁ mùt minhÁ trên óaÁ hoa sen, hai bên có hai vẾ thñnÁ phả tá.

B.Á Quan Á»M (Bà Chúa Ba) trong núi UngÁ H°jng Tích

NhiÁu tranh ông HÓ v½ Bà Chúa ngÓi trong chùa núi H°jng (H°jng Sjn), trong UngÁ H°jng Tích. Các tranh Áu v½ theo cùng m  
kiÁu: mùt ngõi chùa/bàn thÝ ß giĩa (vUi Bà Chúa), có hai con v-t bên cjnhÁ biÁu t°ängÁ cho các cßu mong °ác viçt lị trên hai c  
nhĩng lÝÁ cßu nguyçnÁ cho mùt ng°Yi hay mùtÁ gia ìnhmà ng°Yi ta cßu mong nh-n °ác sñÁ phủ hUiÁ cçÁ Bà Chúa.

Tranh 4. Bà Chúa Ba trong chùaÁ H°jng Tích

Tranh v½ trong chùa nĩÁ BÓ TátÁ Bà Chúa Ba (Công chúaÁ thè ba), tểc làÁ Quan Á»M Diçu Thiçn. Bà cóÁ hào quangÁ trên  
trênÁ hoa sen,Á n m-ckiÁuÁ truyÁn thÑngÁ Viçt Nam.

Quang c£nhÁ °ácÁ mô tẾÁ trong hai câu Nĩ: h°ju thÝi dâng hoa và hçc thÝi tịçn qu£. Hçc và ào là biÁu hiçu cçÁ sñÁ tr°Ýng  
biÁu hiçu cçÁ sñÁ tài lÙc, hoa nừu là hoa m«u jn, là sñ cßu mong vÁ tiÁn tài vàÁ danh vjng.

Bà Chúa Ba úng là mùt hình đjng cçÁ Quan Á»M nh°Á tỉ rỐÁ trong tranh sau.

Tranh 5.Á Quan Á»M trong UngÁ H°jng Tích

Quang c£nhÁ giÑng nh° trên, và xOy ra tjiÁ H°jng TíchÁ nh° °ác ghi trên chính içn chùa.Á Quan Á»M °ácÁ nh-n diçnÁ ra vì b  
vẾ thñnÁ phả tá.

TruyçnÁ Quan Á»M - d°Ui đjng Bà Chúa Ba - °ácÁ løy raÁ tểÁ cỐ tíchÁ Trung Hoa vÁ Miaoçan (vn. Diçu Thiçn, °ácÁ xem m  
Guanyin,Á Quan Á»M). Truyçn này °ác kÁ lị trong hai tranh sau.

Tranh 6. Diçu Thiçn ß chùa Bich T°Ùc Á

Vua Trang V°jng (Miaozhuan) có ba cô con gái. Hai cô ßu Áu løy chÓng khá gi£, riêng cô út Diçu Thiçn rñtÁ mù jø, chẾ muN  
không chẾuÁ l-p gia ình. Sau nhiÁu lşnÁ tìm cáchÁ khuyên b£o, nhà vuaÁ ành chẾu cho nàng i tu ß chùa Bich T°Ùc, nh°ng r  
cácÁ ni côph£iÁ hành hjÁ công chúaÁ Á làm thayÁ Oĩ ýÁ £nh cçÁ nàng. Nh° v-y nàng ph£iÁ mùt minhÁ lo vìçc nUi trã và làm  
Thiçn v«nÁ chẾu ñngÁ khôngÁ than thßÁ gì vàÁ tịçp tácÁ tịçn triÁnÁ trênÁ con °Ýng tu t-p.

Trên hình v½, Diçu Thiçn ang éng quét sân chùa. Bên cjnh nàng có mùt con cíp và mùt con rÓng, ngoàiÁ vai tròÁ b£o vçÁ v  
chúng còn giúp nàng trong công vìçc nUi trã. Trên hai câu Nĩ, bên trái có Hşm thÝi bO qu£ (Cíp ánh qu£ dĩ), bên ph£i RÓng

n°Úc .

Téc gi-n quá, nhà Vua ànhÁ quyét ÆnhÁ cho giét con mình.Á Thõ ÆaÁ (Tudi) báo tin choÁ Ngíc Hoàng Th°äng ,Á Ngíc Hoà  
 IÇnh phÉiÁ bèo vÇÁ c; thÁ DiÇu ThiÇn cho v'n toàn. Nh° v-y l°ái ao cça ao phç bË gây ôi, cing nh° cây th°ing không phim °ác  
 nàng.Á CuÑi cùngÁ nhà Vua cho tht cÕ nàng b±ng mùt giÉi lãa.Á Linh hÕnÁ công chúaÁ ch°a kËp lìa thÁ xác thiÁ thõ ÆaÁ (T  
 con cíp trng và mang xác nàngÁ chiy trÑnvào rëng.Á Linh hÕnÁ cça DiÇu ThiÇn lìa khli xác vàÁ xuÑng Âm phç. M°Yi vË Vua/  
 ra ón nàng và xin nàngÁ tiçp tácÁ cÇu nguyÇn. Nh°ng vëa mùi b't şuÁ cÇu nguyÇn, thì nhing k» bËÁ ày íaÁ b±ngÁ cËm thÿy  
 phçÁ biçn thànhÁ Thiên àng.Á Kinh hã, m°Yi vË Vua ra IÇnh uÕiÁ linh hÕnÁ DiÇu ThiÇnÁ trß vÁÁ trşn thç, tìm l; c; thÁ ã °ác  
 khôngÁ bË hçy hoji. Ít lâu sau khiÁ tËnh l; , nàng °ác d«n çn mùt hòn Æo, ÁÁ tiçp tácÁ cÇu nguyÇnÁ choÁ sñ giÉi thoátÁ cça  
 chúaÁ H°ing S; (Xiangshan). Bà sÑng ß ày chín n m,Á tiçp tácÁ tu t-p, ch m sóc nhing ng°Yi bÇnh vàÁ cçu sÑngÁ nhing k» bl  
 Nh° v-y, d;ng này cing cóÁ liên quan çnÁ Quan ÂmÁ Nam HËi, °ác các ng° dân hay dân sinh sÑng ß ven biãn tôn thÝ, Á xinÁ  
 l;Á các nguy c; do biãn hay bão tÑÁ thiên tai.

Có l½ vì tên chùa Xiangshan gşn gii vUi tênÁ H°ing S; , nên ng°Yi ViÇt mùi thÝ t; ÙngÁ H°ing TichÁ Quan ÂmÁ DiÇu ThiÇn,  
 Chúa Ba.

Tranh 7. Vua khli bÇnh

Tranh v½ này không giÑng các tranhÁ chúc męng. Tranh này kÁ mùt truyÇnÁ nÕi tiçngÁ vÁÁ cuÚc ÝiÁ cçaÁ Quan ÂmÁ DiÇu  
 TruyÇn x©y ra sau khi DiÇu ThiÇn ã vÁ chúaÁ H°ing Tich. Nhà vua, doÁ bË ph;Á vì phimÁ lxi lşmÁ lUn, nên m\_c phÉi mùt bÇ  
 cách nào cçu chĩa. Ông ành hëa s½ truyán ngõi cho ng°Yi nào có thÁ chĩa ông khli bÇnh. Trong khiÁ thián Ænh, DiÇu ThiÇn th  
 n±m trên gi°Yng trongÁ hoàng cung, tay chân bË tê liÇt. V«n ß trong hang Ùng, BàÁ dùng sécÁ m;nh cçaÁ thián Ænh, tñ biçn  
 mùt cả giÁÁ l°ing yÁ tiçn vào trong cung. °ác d«n tUiÁ tr°Úc m-tÁ nhà vua, vË lão y khuyên nhà vua xin mùt ng°Yi ã giác ngU  
 tay và mùt con m\_t, Á pha thành mùt thuÑc xoa (hay thuÑc uÑng) thì s½ có thÁ khli bÇnh. Nhà vua gii hai ng°YiÁ sé giÉ çn g-p  
 n; ©n tu cça Bà. Bà ra IÇnh cho hí ch-t mùt bàn tay (hay mùt cánh tay, tùy câu truyÇn kÁ) và móc ra m\_t trái cça mình. Sau mùt  
 l°áng lñ, hí ànhÁ tuán IÇnh. Bàn tay và con m\_t °ác °a vÁ cung vàÁ sí dāngÁ bßi vË lão y Á chĩa cho nhà vua khli bÇnh.

Á Trên tranh v½, DiÇu ThiÇnÁ xuýt hiÇnÁ tr°Úc cía Ùng có nhiÁu hoa (chúng taÁ ang ß núi H°ing), Bà éng trênÁ tòa senÁ toş  
 nh° th°Yng g-p trên các t°äng thÝ. Bên tay trái có ghi hai chiÁ Tiên Nhân . HaiÁ sé giÉÁ cça nhà vua ang chu©n bË c\_t tay và l  
 cça Bà. Hí cing °ácÁ chÉ ÆnhÁ b±ng hai tên:Á TriÇu ChşnÁ tay cşm dao, vàÁ vË quanÁ L°u KhâmÁ ch\_p tayÁ kính ng°áng tr°  
 hiÇnÁ này. D°Ui tranh còn ghi:Á M\_t tay làm thuÑc làm thang / Á vÁ cçu bÇnh vua Trang téc thì .

C- MÙt o;ng trong truyÇnÁ Quan ÂmÁ ThË Kính

Á Tranh 8. ThË Kính t; chùa B;ch T°Úc

Tranh v½ kÁ mùt o;ng cçaÁ Quan ÂmÁ ThË Kính, mùt truyÇn gÓm 786 câu th; lãc bát,Á tác giÉÁ v«n còn tranh cãi. MÙt vËÁ B  
 ;Á chánh qu£, nên ÁÁ thí tháchÁ ngài,Á éc Ph-tÁ hiÇn raÁ d°Ui d;ng mùt ng°YiÁ phả niÁ tr» 1p vàÁ ngi ýmuÑn kçt hôn. Ngà  
 cça ng°Yi này, ngài ànhÁ trÉ ÝichÉ có thÁ kçt hôn °ác trong mùt cuÚc sÑng sau.Á éc Ph-tÁ cho ngàiÁ tái sinhÁ l; m°YiÁ Ýi s  
 Kính. Khi çn tuÕi d-y thì, nàng c°Ui ThiÇn S) và hai vā chÓng sÑng rştÁ hòa hãpvUi nhau. Nh°ng mùt buÕi tÑi khi ThiÇn S) an  
 ýÁ thÿy mùt sãi râu míc ng°ác trên c±m chÓng.Á úng lúcÁ khi nàng s\_p dùng dao c\_t sãi râu, thì ThiÇn S)Á tËnh d-yvÁÁ nghi ng  
 giçt mình. KhôngÁ tñ minhÁ oan °ác, ThË Kính bË uÕi vÁ nhàÁ cha m¹. Trong c;ngÁ tuyÇt v;ng, nàng toan tñ tí, nh°ng vì ngh) .  
 nàng tìm mùt n; ÁÁ xa lìaÁ thç gian.

NàngÁ giÉ d;ngÁ làm trai çn chùa B;ch T°Úc và °ácÁ Hoà th°ängÁ ß ày nh-n làmÁ chú tiÁu, l;ý tên là Kính Tâm. D°Ui d;ng gi  
 nhiÁu ng°Yi con gái trong vùngÁ say m. Con gái cça mùt quan chéc trong làng, ThË MŞu,Á tí ýÁ yêu nàng xin c°Ui, và ít ra òi  
 Tranh v½ hìnhÁ Quan ÂmÁ ThË KínhÁ n m-cÁ àn ông, ang quét sân chùa B;ch T°Úc và bË ThË MŞuÁ theo uÕiÁ ráo r;çt. Ha  
 trái: Hşm thÝi bÕ cçi (cíp bÕ cçi), bên phÉi: RÓng thì phun n°Úc . RÓng, ß ày v°;n ra khliÁ ám mây, là mùt con v-tÁ tÑt lãnh  
 (phun n°Úc). Và là sñ cÇu mong mùtÁ mùa g-tÁ tÑt 1pÁ vàÁ thËnh v°äng. CípÁ che chßÁ ng°Yi dânÁ chÑng l;Á các Á qu- thŞn  
 Á D) nhiênÁ KínhÁ Tâm têÁ chÑi sñ tỉ tình cça ThË MŞu. Vì hYn dxi, ThË MŞu trao mình cho mùt ng°Yi àn ông trong nhà và ch  
 ÁÁ trÉ thù, ThË MŞu cáo buÚc Kính Tâm là cha cça éa con. Kính TâmÁ nhÿt quyçtÁ chÑi cãiÁ m-c dşuÁ bËÁ tra tşn. NhÝÁ H  
 chËu óng tián ph;ç, nên nàng °ác thË ra, nh°ng phÉi sÑng xa chùa. Nàng nh-n nuôi éa bé bË ThË MŞuÁ b; r;çi, khôngÁ Á ýÁ gi  
 lÝiÁ àm tiçu. Khi éa bé °ác sáu tuÕi thì Kính Tâm qua Ýi. Khi làm vÇ sinh cho tang lÁ thì ng°Yi ta mùiÁ khám pháÁ Kính Tâm  
 ni, và nhing cáo buÚc cça ThË MŞuÁ hoàn toànÁ là vu khÑng. TrongÁ buÕi lÁÁ t°ßng nhU çn ng°Yi ã khuÿt,Á éc Ph-tÁ hiÇn  
 biçtÁ r±ng ThË Kính làÁ BÓ TátÁ Quan Âm, ãÁ trß vÁÁ trÝi, và tê ày s½ cşm trong tay éa bé.

Nh° v-y d;ng này làÁ Quan ÂmÁ tÑng tíÁ (che chßÁ cho các éa bé), °ác cácÁ phả niÁ cÇu nguyÇnÁ ÁÁ cÇu xinÁ có con.

(Xin xem các tranh trong bài tiçng Pháp, trangÁ 33-36)

Jean-Pierre Pascal

Nguyễn Giám ÑcÁ Nghiên cçuÁ CNRS, chuyên vÁ cçu trúc và a d;ng sinh híc rëng nhiÇt Ùi, nguyênÁ Tùy viênÁ Khoa híc  
 SéÁ quán PhápÁ t; Saigon, chuyênÁ nghiên cçuÁ vÁ tranh dân gian.